

DEFEKTOLOG KASBINING NAZARIY VA AMALIY XUSUSIYATLARI

Shermatova Dilfuzaxon Qodirovna.

Respublika bolalar ijtimoiy moslashuv markazi, Farg'ona mintaqaviy filyalining defektolog mutaxassisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8409168>

Annotatsiya. Ushbu maqolad, defektolog mutaxassislarining bolalar yoki ayrim yordamga muhtoj bolalar bilan qanday ishlashlari haqida so'z boradi. Shu o'rinda, ilmiy maqolada defektologiya kasbi bir necha asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga olishi, ularning mohiyati haqida fikr yuritilgan. Defektolog bolalar bilan ishlashda qanday ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozimligi, ularning ota-onalari bilan izchil ishlar olib borishda nimalarga e'tibor berish kerakligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Defektolog, bola psixologiyasi, psixofizik, maxsus ta'lim va tarbiya, nutq, surdopedagogika, tiflopedagogika, oligofrenopedagogika, logopediya, rivojlanish, integratsiya, ijtimoiylashuv.

THEORETICAL AND PRACTICAL FEATURES OF THE DEFECTOLOGIST PROFESSION

Abstract. This article discusses how speech pathologists work with children or children with special needs. At this point, the scientific article discusses the fact that the profession of defectology includes several main directions and their essence. What skills a defectologist should have when working with children, and what to pay attention to when working with their parents are explained.

Key words: defectologist, child psychology, psychophysicist, special education and training, speech, deaf pedagogy, typhlopedagogy, oligophrenopedagogy, speech therapy, development, integration, socialization.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИИ ДЕФЕКТОЛОГА.

Аннотация. В данной статье рассматривается, как логопеды работают с детьми или детьми с особыми потребностями. На данном этапе в научной статье рассматривается тот факт, что профессия дефектолога включает в себя несколько основных направлений и их суть. Объясняется, какими навыками должен обладать дефектолог при работе с детьми и на что следует обращать внимание при работе с их родителями.

Ключевые слова: дефектолог, детская психология, психофизик, специальное образование и обучение, речь, педагогика глухих, тифлопедагогика, олигофренопедагогика, логопедия, развитие, интеграция, социализация.

"Muhabbat va bardosh bolalar uchun eng yaxshi terapiya".

Ron Xabbart.

Kirish

Dunyodagi deyarli barcha bolalarda qoliliyat va iqtidor topiladi. Hatto ayrim bolalar maxsus yordamga muhtoj bo'lsalarda. Ularning ham o'z "olamlari" bor. Bunday bolalarning, integratsiya bo'lishlari va ijtimoiylashuvlari jamiyatimiz uchun ham juda muhimdir. Yordamga muhtoj bolalar bilan ishlashda, mutaxassis va ota-ona birligi talab etiladi. Shunday mutaxassislar safiga "defektolog" kasb egalarini ham kiritishimiz mumkin bo'ladi.

1920-yildan qadar bizning diyorda ya'ni O'rta Osiyo mintaqasida, defektolog sohasida deyarli ko'zga ko'rinadigan ishlar qilinmagan. Shu bois bu sohani o'rganishda ma'lum yutuqlarga erishgan chet el va rus defektologlarini maxsus qilingan ishlaridan foydalanishga ehtiyoj sezamiz. Respublikamizda maxsus maktablar uchun oliy ma'lumotli defektologlar tayyorlash ishi 1967- yilda O'rta Osiyoda birinchi bo'lib boshlangan va bugungi kungacha davom etmoqda. Bolalarda turli xil ijtimoiy - aqliy kechikishlarda, yordam berish usullarini tanlashda ishonish mumkun bo'lgan asosiy mutaxassislardab biri bu defektologlar bo'lishadi. Defektolog tibbiyot va pedagogika chorrahasida joylashgan kasb hisoblanadi. Defektolog (lot. defektus-kamchilik) jismoniy va aqli nuqsonlari bo'lgan bolalarning rivojlanish qonuniyatlari, xususiyatlari, ularni o'qitish va tarbiyalash masalalarini o'rganadigan soha sanaladi. Bu kasb egalari sog'lom maktab o'quvchilarining nutqini tuzatish bilan shug'ullanadigan nutq terapevtlaridan, faoliyatlari bo'yicha ajralib turadilar. Defektologiya nutq rivojlanishining kechikishi, markaziy asab tizimining kasalliklari bilan og'rigan bolalar bilan ishlashni o'z ichiga oladi. Bunday faoliyat bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar, o'zlari bilan ishlayitgan bolalar bilan do'stona muhitda bo'lishlari, ularni tushunishlari shart bo'ladi. Aks holda samaraga erishib bo'lmaydi. Aytib o'tilganidek har bir yordamga muhtoj bolaning o'z qiziqishlari, ustun tomonlari bor. Shularni inobatga olgan holda defektolog o'z ishida doimiy ravishda zamonaviy usullardan foydalanishi va ilmiy faoliyat bilan shug'ullanishlari zarur. Bir so'z bilan aytganda, defektologning asosiy vazifasi yordamga muhtoj bolalarni aniqlash tashxis usullarini ishlab chiqishi, ular uchun maxsus va mujassamlashtirilgan ta'lim-tarbiyani tashkil etish, aqliy va jismoniy kamchiliklarni yo'qotish vositalarini izlab topish, amalda qo'llash, ularni hayotga tayyorlash va ularni ijtimoiy foydali insonlar qilib yetishtirishdan iborat.

Asosiy qism: Defektologiya kasbining nazariy asoslari haqida quydagi fikrlarni keltirish mumkun. Defektolog - anomal bolalar bilan defferensial va integratsiyalangan ta'limni tashkil etish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni o'rganishi, ulardagi kamchiliklarni bartaraft etish va nuqsonlarni iloji boricha ko'zga ko'rinmaydigan darajaga keltirishni, o'z zimmasiga oladi. Defektologiya fani rivojlanishi natijasida, undan mustaqil fan sifatida quydagi fanlar ajirab chiqdi:

- surdopedagogika (lot. surdos. "kar", "gung" so'zidan olingan), eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar;
- tiflopedagogika (yunoncha. tiflos. "ko'r", "so'qir" so'zidan olingan), ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar;
- oligofrenopedagogika (yunoncha. oligos-kam, fren-aql so'zlaridan olingan) aqliy tomonlama zaif bolalar;
- logopediya (yunoncha logos-so'z, pedeo-tarbiyalash so'zlaridan olingan) nutqida nuqsoni bor bolalar bilan ishlashni nazarda tutadi.

Bolalar - hayot gullari! Har bir ota-onaning eng ezgu orzulari farzandlari bilan bog'liq. Ota-onalar bolani ta'minlashi kerak bo'lgan birlamchi holat bu, bolani to'g'ri o'sish va rivojlanishiga e'tibor berish sanaladi. Shuning uchun ham bolalarda eng kichik og'ishlar aniqlansa, darhol mutaxassislardan yordam so'rashlari zarur. Shuni aytib o'tish joyiz, tibbiyot va pedagogikani birlashtirga kasb egalari ya'ni defektolog mutaxassislari, yordamga muhtoj bolalar va ularning ota-onalari uchun eng yaxshi do'st va maslahatchi bo'lishlari kerak. Defektolog bu avvalambor, tegishli ta'lim olgan shaxs. Mutaxassis bolalarda mavjud bo'lgan, og'ishlarni tashxislash va ularni qoplash yo'llarini izlash, shuningdek muammoliy bolalarni rivojlantirishga qaratilgan ma'lum bir

darslarni o'tkazishlari kerak. Bola va defektolog o'rtasida yosh to'siq bo'lmasligi kerak. Defektolog quydagi shaxsiy fazilatlariga ega bo'lishlari kerak.

- Aqlning yuqori darajasi, nutqni savodli va aniq yetkazish kerak, va defektolog yaxshi xotiraga ham ega bo'lishi zarur;

- Induktiv qobiliyat, muayyan holatga mos keladigan texnikani aniqlash uchun sezgiga ega bo'lishi kerak;

- Kuzatish va ehtiyotkorlik, bu fazilat bola bilan aloqa o'rnatishga, uning xulq-atvorini o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi;

- Hamjihatlik, mutaxassis bola bilan umumiy tilni topa olishi va ular bilan muloyim bo'lishi, har doim bolani gaplashishga va ikki tomonlama muloqotni qo'zg'atishga qodir bo'lishi kerak;

- Hissiy barqarorlik va sabr-toqat, kuchli asab tizimi defektologning jismoniy yoki aqliy qobiliyati cheklangan bolalar bilan, o'tkaziladigan mashg'ulotlarning samaradorligini ta'minlaydi;

- Odob, yordamga muhtoj bolalar va ularning ota-onalari bilan suhbat jarayonlarida ehtiyotkor bo'lish lozim.

Tushunarsiz sabablarga ko'ra, odamlar defektolog faqat aqliy va jismoniy funksiyalarida sezilarli og'ishlarga ega bolalar bilan ishlashga ixtisoslashgan degan fikrda bo'lishagi. Bu to'g'ri emas. Defektolog akademik muammolari bo'lgan bar qanday bolaga yordam berishi mumkin. Defektolog bu ma'lum bir bolaga to'g'ri o'qitish usulini tanlashni biladigan, keng profilli kasb egasi sanaladi. Alohida yordamga muhtoj bolalar bilan ishlash jarayonida, korreksion ishlarning ahamiyati katta. Bu jarayon qanchalik sifatli amalgam oshirilsa, bolaning bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishi shunchalik oson kechadi. Bola rivojlanishidagi kamchiliklar qancha erta aniqlansa uni hal qilish shunchalik tez kechadi. Maxsus yordamga muhtoj bolalarga 3 yoshgacha, bo'lgan erta tashxis va aralashuv juda zarur hisoblanadi. Bolalar rivojlanishidagi kamchiliklar har-xil bo'ladi. Ularning ba'zilarini batamom bartaraft etsa bo'ladi, ba'zilarini bir qator tuzatiladi, korreksiyalanadi, boshqalari esa kompensatsiyalanadi. Defektologiya amaliyotida yana shunday nuqsonlar uchraydiki, ularni tuzatib ham korreksiyalab ham bo'lmaydi. Masalan, tug'ma ko'rlik yoki karlikning ayrim turlari shular jumlasidan. Bunday hollarda ko'rish analizatorining vazifasini sezgi organlariga, eshitish analizatorining vazifasini esa ko'rish analizatoriga yuklash ya'ni kompensatsiyalash o'rnini bosish mumkin. Bolalarning yoshlari bir xil bo'lsa-da, ular bir-biridan farq qiladi. Ba'zi bolalar injiq, ba'zilar esa aksincha quvnoq, ba'zilar yaxshi kuylaydi, ba'zilar esa aksincha. Bu ro'yhatini davom ettirish mumkin. Bola dunyoga kelgan kundan boshlab ko'radi, eshitadi, biror narsa tekkanida og'riq, issiq, hid va ta'mni his etadi. Diqqat, xotira, intilish, qiziqish, sezgi va boshqa shu singari ruhiy jarayonlar bolaning aqliy rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega. Defektolog alohida yordamga muhtoj bolalarning turli xil toifalari ustidan ish olib boradi. Ular quydagilar:

- 1) eshitish kamchiliklariga ega bo'lgan bolalar, (kar, zaif eshituvchi bolalar, kech kar bo'lib qolgan bolalar);

- 2) ko'rish qobiliyati zaif bolalar;

- 3) aqliy rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar;

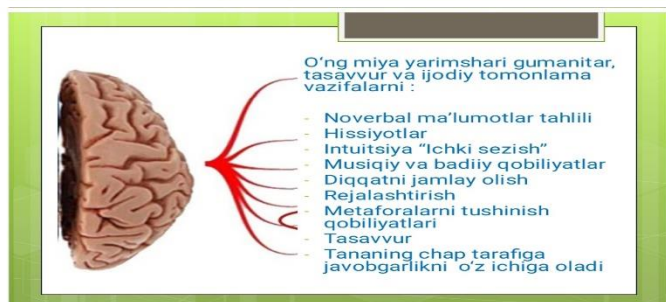
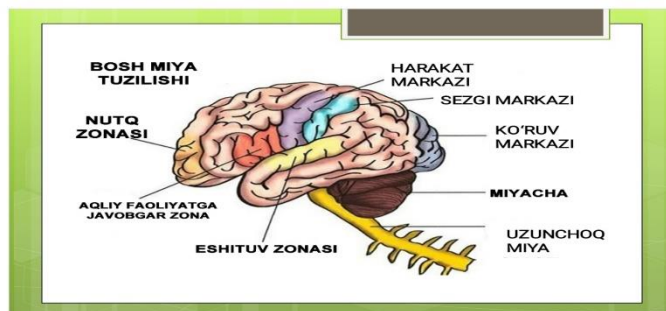
- 4) nutqiy nuqsonlari bor bolalar;

- 5) harakat-tayanch a'zolarida kamchiliklari bo'lgan bolalar;

- 6) ruhiy rivojlanishi sust bolalar;

- 7) mujassam kompleks nuqsonli ko'r, kar, soqov bolalar;
- 8) rivojlanishida murakkab ko'p nuqsonli bolalar;
- 9) autizim sindromiga chalingan bolalar;
- 10) daun sindromli bolalar bilan, ishlashni qamrab oladi.

Har qanday alohida yordamga muhtoj bolalarda, kuzatiladigan nuqson markaziy yoki periferik nerv sistemasidagi organik yoki funksional o'zgarishlarga aloqador bo'lishi mumkin.

Alohida yordamga muhtoj bolalarda yuqorida keltirib, o'tilgan funktsionallik vazifalar buzilgan bo'lishi yoki ishlamayotgan bo'ladi. Bunday bolalarda quyidagi muammolar uchraydi.

1. Nutqiy malakadagi muammolar;
2. O'qishdagi muammolar;
3. Diktovkada yozishdagi qiyinchiliklar, matnni ko'chirishdagi qiyinchiliklar;
4. Hikoya mantiqini tushunmaslik;
5. Harakatlarning nomutanosibligi;
6. Sust xotira, agressiya;
7. Ongli mativatsiya yo'qligi.

Takidlanganidek mutaxassis, bolalarning yoshi va xususiyatlariga qarab, ta'lim va o'rganish mashg'ulotlarini tanlaydi. Defektolog boshqa mutaxassislar bilan ham maslahatlashgandan so'ng muayyan tibbiy va dam olish tartiblarini belgilaydi. Shu asnoda defektolog alohida yordamga ega bo'lgan bolalarning ijtimoiylashuvi va integratsiyalanishida o'z mohirligini ko'rsatishi darkor bo'ladi. Defektolog bolalarning ota-onalari bilan ham doimo birga

ishlashlari lozim bo'ladi. Ular bir - birlari bilan fikr almashib turushlari, boladagi muammoliy vaziyatlarda uni qo'llay olishlari kerak bo'ladi. Bu jarayon bolada ijobiy moslashuvga, erishish uchun zamin ochadi. Mufassalikka defektolog, quydagi metodlardan foydalandik. O'yin, kuzatish, tinglash va eng keraklisi bu suhbat. Mutaxassis o'zining asosiy tatqiqotlarini ikkita muhim, bo'linga yo'naltiradi.

1. Anomal bolalar kamol topib borishining qonuniyatlari va xususiyatlarini psixik-pedagogik va klinik - fiziologik jihatdan o'rganish.

2. Anomal bolaning har biri turi uchun maxsus ta'lim va tarbiya sistemasini ilmiy asoslab berish.

Umumiy qilib aytganda, aqliy va jismoniy rivojlanishda buzulishlar yuz bergan bolalarni o'rganish, o'qitish, tarbiyalash va mehnatga tayyorlash haqidagi fan bo'lgan defektologiyaning maqsadi, alohida yordamga muhtoj bolalarning kamol topish xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning psixik va tayanch rivojlanishidagi kamchiliklarni bartaraf etishga, maksimal darajada yordam beradigan deferensiyalashtirilgan ta'lim va shart-sharoitni belgilab berish bilan izohlanadi.

Xulosa: Bugungi kunda O'zbekiston, ko'p asrlik juda boy pedagogik tajribaga ega. Hamda ta'lim-tarbiya jarayonida ma'lum an'analar shakillangan. Yurtimizdagi ta'lim, "shaxsga yo'naltirilgan ta'lim" ga asoslangan ilg'or yo'nalishlardan biri sifatida ta'sniflanadi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risidagi Qonun" ning 5-moddasida Jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar har kimga ta'lim olish uchun teng huquqlar kafolatlanadi. Deb bayon etilgan. Shu asnodan alohida yordamga muhtoj bolalarning, ta'lim - tarbiya ishlarida o'z tengdoshlari qatorida ta'lim olishlari, ta'lim va tarbiyaviy ishlarda, imtiyozlardan foydalanish huquqlariga ega ekanliklarini, alohida takidlash lozim. Defektolog mutaxassis tomonidan, o'z vaqtida ko'rsatilgan yordam bolaga ijobiy ta'sir qilishi shubhasiz. Bu jarayonlar bolalarni jamiyatga kirib borishlariga yordam bera oladi. Shuni aslo unutmasligimiz lozimki huddi sog'lom bolalar qatorida, yordamga muhtoj bolalarning ham o'z ichki olamlari, orzulari bo'ladi. Eng asosiysi erta tushunish, ota-ona va mutaxassis bir bo'lib, bolaga yordam qo'lini cho'za olishlaridir. Defektolog kasbi egalari esa bu yo'lda, sabrli bo'lishlari va bolalarni yaxshi ko'rishlari shart bo'ladi. Bir so'z bilan aytganda, bolalar bilan natijaga erishishni istaga defektolog har doim, oldinga intilish lozim bo'ladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risidagi Qonun" www.lex.uz. 2020yil.
2. O'zbekiston Respublikasi "Umumiy o'rta ta'lim muassasasi qoshidagi logopediya shoxobchasi to'g'risida" gi Nizom. www.lex.uz.2015 yil.
3. G. Umarova. "Defektologiya asoslari" 2017 yil.
4. M. R. Po'latxo'jaeva. "Defektologiyaning klinik asoslari" 2013 yil.
5. M. Y. Yusopov. "Logopediya". 2007 yil.